

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING MA'NAVİY-MA'RIFIY VA TARBIYAVIY ISHLARINI TASHKIL ETISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Orziqulov Xusnidin To'liqin o'g'li,

Qo'qon universiteti pedagogika va psixologiya kafedrası p.f.b.f.d.(PhD), v.b. dotsenti

E-mail: xusnidinorziqulov@gmail.com

MAQOLA HAQIDA

ANNOTATSIYA

Qabul qilindi: 6-oktabr 2025-yil

Tasdiqlandi: 8-oktabr 2025-yil

Jurnal soni: 16

Maqola raqami: 19

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v16i.1255>

KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/ KEYWORDS

bo'lajak, umuminsoniy qadriyatlar, insonparvarlik, kadrlar, o'qituvchi madaniyati, tarbiya, ta'lim, rivojlanish, innovatsiya, tizim, maqsad, faoliyat, nazariy va amaliy, metod.

Maqolada bo'lajak boshlang'ich sinif o'qituvchilarining axloqiy, an'anaviy, ma'rifiy, tarbiyaviy ishlari tashkil etish masalasi, o'qituvchining mehnat faoliyatida amalga oshirilishi zarur bo'lgan ishlar samarasi va uning o'ziga xosligi, olimlarning bu boradagi fikr mulohazalari atroflicha bayon etilgan. Mazkur mavzu bugungi kunda ta'lim tizimining eng dolzarb masalalaridan biri bo'lib, u bo'lajak boshlang'ich sinif o'qituvchilarini har tomonlama yetuk va ma'naviy barkamol avlodni tarbiyalashga tayyorlashning pedagogik imkoniyatlarini nazariy va amaliy jihatdan o'rganishga qaratilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi – yosh o'qituvchilarga ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni singdirish, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, vatanparvarlik va insonparvarlik tuyg'ularini shakllantirish, shuningdek, pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladigan samarali metod va texnologiyalarni aniqlash, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini oshirishda ma'naviy-ma'rifiy ishlar mazmuni va tamoyillari, bu ishlarni tashkil etishda innovatsion yondashuvlar, ma'naviy-psixologik shart-sharoitlarni yaratish va samaradorligini ta'minlashga qaratilgan. Mavzuning ahamiyati shundaki, boshlang'ich ta'lim – bu shaxsning ma'naviy poydevori quriladigan davr bo'lib, bu jarayonda o'qituvchi shaxsining o'rni hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun bo'lajak o'qituvchilar nafaqat o'quv fanlarini o'rgatuvchi, balki ma'naviy yetuk, ma'rifatlilar va tarbiyaviy jihatdan bilimdon shaxs sifatida shakllanishi zarur, mavzu doirasida o'qituvchilarning sinfdan tashqari va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarni tashkil etishdagi pedagogik mahorati, ota-onalar va jamoatchilik bilan hamkorlikda ishlash usullari, shuningdek, madaniyat va san'at imkoniyatlaridan tarbiya jarayonida foydalanish kabi masalalar tahlil etiladi.

KIRISH. Ta'lim – ta'lim tizimida amalga oshiriladigan, o'quvchilarning umuminsoniy va milliy qadriyatlarga asoslangan rivojlanishi va ma'naviy-qiymatli yo'nalishi uchun shart-sharoitlar yaratish, ularning hayotiy o'z taqdirini o'zi belgilashi, axloqiy, fuqarolik va kasbiy rivojlanishiga ko'maklashishga qaratilgan maqsadli faoliyatdir. Mamlakatimiz ijtimoiy hayotidagi shuningdek, ta'lim-tarbiya sohasidagi o'zgarishlar ma'naviyat, odob-axloq muammolarini ayniqsa, dolzarb qilib qo'ymoqda. Davlat Ta'lim Standartining talablari boshlang'ich umumiy ta'lim bosqichida o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy rivojlantirish va tarbiyalash dasturi o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy rivojlanishini sinf, maktabdan tashqari tadbirlarning birligida, ta'lim muassasasi, oila va jamiyatning boshqa institutlarining birgalikdagi pedagogik ishlarida ta'minlashga qaratilgan bo'lishi bejiz emas. Bunday vazifalarni albatta o'qituvchilar amalga oshirishi talab etiladi, sababi o'quvchilar bilan ishlash, ularni ma'naviy-axloqiy jihatdan yetuk qilib jamiyatga tayyorlash vazifasi maktab o'qituvchilarining eng sharaflı, asosiy vazifalaridan biridir.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Yosh avlodni ma'nan sog'lom etib tarbiyalash davlat ahamiyatiga molik ustuvor vazifaga aylanib bormoqda¹. Bo'lajak o'qituvchilarni tarbiyaviy ishlarga tayyorlash mazmunini tahlil qilar ekanmiz, shunday xulosaga keldikki, bugungi kunda ma'naviy-axloqiy tarbiyani professional tarzda amalga oshirishga qodir professor-o'qituvchilarga bo'lgan ehtiyoj va zamonaviy pedagogika oliy o'quv yurtlarining bunday mutaxassislarini tayyorlashga tayyor emasligi, talabalarning (bo'lajak o'qituvchilarning) ularning ma'naviy-axloqiy o'sishiga qiziqishi va bu jarayonni amalga oshira olmasliklari o'rtasida qarama-qarshilik mavjud. Bundan tashqari, pedagogik ta'limning mamlakatimiz metodologiyasida shaxsning malakasini oshirish bo'yicha bir qator strategik muhim masalalar, jumladan, bo'lajak o'qituvchilarning ma'naviy-axloqiy tarbiyaga tayyorgarligi mezonlari va darajalarini aniqlash, bo'lajak mutaxassislarni tarbiyaviy ishlarni olib borishga tayyorlash modelini yaratish va boshqa qator masalalar hal etilmagan. Bugungi kunda olimlar (O.Musurmonova, M.Quronov, A.Erkaev, B.Ziyamuhamedov va boshqalar) bo'lajak o'qituvchilarni ma'naviy-

axloqiy tarbiyaga tayyorlashning mazmun-mohiyati to'g'risida yagona, tizimli tushuncha mavjud emas – bu faoliyat uchun zarur bo'lgan fazilatlar asosan, o'z ifodasini topgan – o'z ma'naviy-axloqiy sohasiga intilish, o'z-o'zini anglash, mas'uliyatni oshirishga intilishdir. O'qituvchi, o'quvchining psixologik xususiyatlarini bilish va boshqalar Davlat ta'lim standartida ma'naviy-axloqiy tarbiya sohasidagi mutaxassisning pedagogik kompetensiyasiga oid qoidalar ham yetarli darajada shakllantirilmagan. Ma'naviy-axloqiy tarbiyaga tayyorgarlikning xorijiy modellari (mualliflar: E.A.Lixanov; A.A.Melik-Pashayev; T.M.Gorbacheva; T.A.Florenskaya)² ham kamchiliklardan holi emas – xususan, bo'lajak o'qituvchilarda ta'lim ishlari tayyorgarlikni rivojlantirish bo'yicha ko'plab rus kontsepsiyalarida uning pedagogik amaliyotida (O'rta) pedagogik amaliyotga katta e'tibor berilgan.

A.K.Markovaga ko'ra o'qituvchining mehnati kompetentlikka aylanadi, qachon-ki, o'qituvchi o'z faoliyatini yetarlicha yuqori hamda talabalarni o'qitish va tarbiyalashni yuqori darajada amalga oshirs. Ushbu asoslar bilan birga o'qituvchining kasbiy kompetentligini to'rtga bo'lib o'rganadi³.

Maxsus yoki faoliyatli kasbiy kompetentlik – bu faoliyatni yuqori kasbiy darajada olib borishi. Maxsus kasbiy kompetentlik, nafaqat maxsus bilimlardan, balki bu bilimlarni amalga oshirishdan iborat.

Tarbiyaviy faoliyatga doir kompetentlik – bu qo'shimcha faoliyatni olib borish yo'llarini hamkorlikda bajarishni bilishdir.

Shaxsiy kompetentlik – o'zini rivojlantirish va o'zini ko'rsatish yo'llarini bilish (mutaxassis o'zining faoliyatini rejalashtirish, mustaqil qaror qilish, ma'lumotlar bilan va o'z ustida ishlash).

Individual kompetentlik – bu o'zini boshqarish yo'llarini bilish, kasbiy rivojlanishga tayyorgarlik va kasbiy yangiliklar yaratish. Shu bilan birga o'qituvchining bilimlari yangiliklar bilan boyigan bo'lishi, psixologik va pedagogik fazilatlar yuqori darajada bo'lishidir. Tarbiyaviy faoliyatga doir kompetensiya va uni tushunishda – tarbiyaviy faoliyatga doir jamiyatni subyekti bo'lgan, insonni sifatli mehnat faoliyati, jamiyat a'zolarining o'zaro ta'siri bilan bog'liq tarbiyaviy faoliyatga doir hayotini tartibga soluvchi faoliyatga oid normalar tushuniladi.

¹ Дульнева Т. М. Аспекты духовно-нравственного развития личности гражданина России / Т. М. Дульнева // Национальные приоритеты России. — 2018. — № 1(28). — с. 74–83.

² Дульнева Т. М. Аспекты духовно-нравственного развития личности гражданина России / Т. М. Дульнева // Национальные приоритеты России. — 2018. — № 1(28). — с. 74–83.

³ Мавлонова Р., Вохидова Н.Х., Рахмонқулова Н.Н. Педагогика nazariyasi va tarixi (o'quv qo'llanma) – T.Fan va texnologiyalar: 2010 y.

A.K.Markova o'qituvchini tarbiyaviy faoliyatga doir kompetentlikka ega bo'lgan o'qituvchi deb, pedagogik faoliyatini, pedagogik muammoni yetarlicha yuqori darajaga oshirgan, yoshlarni o'qitishda va tarbiyalashda yuqori natijalarga erishgan vaqti, deb ta'kidlaydi. Mukammal kompetent egasi pedagogik va psixologik xususiyatlar zanjiridan mehnati davomida foydalanishida ko'rinadi.

METODOLOGIYA

O'qituvchilar har doim ham axloqiy madaniyat namunalari asosiy tashuvchisi, saqlovchisi va uzatuvchisi bo'lgan, bo'lib qoladi va bo'ladi. Biroq, buzg'unchi axloqqa qarshi jarayonlar kasbiy pedagogik ta'lim tizimiga ta'sir qilmay qolmadi. Ko'pincha o'qituvchilik kasbini egallash uchun dunyoqarashi yetarlicha shakllanmagan (qarashlar darajasida), liberal me'yorga asoslangan, uning mohiyati dunyoviy, moddiy manfaatlarini axloqiy qadriyatlaridan ustun qo'yishdan iborat bo'lgan yoshlar tobora ortib bormoqda. O'qituvchilarning ma'naviyati, buguni va kelajagi bugungi kunda milliy xavfsizlik masalasiga aylanib bormoqda. O'qituvchiga fidokorona xizmat qilish, o'quvchilarga sadoqat va axloqiy tamoyillar daxlsizligining shaxsiy namunasiga asoslangan tizimli yondashuvni olib borish masalasi ham qo'yilmoqda. O'qituvchilar ma'naviy-axloqiy tarbiya ta'lim mazmuni, ayniqsa, uning gumanitar tarkibiy qismi orqali ham, sinfdan tashqari ishlar orqali ham amalga oshiradilar. "Boshlang'ich maktablarda o'qitish" mutaxassisligi bo'yicha o'quv dasturiga kiritilgan adabiyot, jahon badiiy madaniyati, bolalar adabiyoti, tasviriy san'at, musiqa fanlari o'qitish metodikasi bo'yicha fanlararo kurslar mazmunida axloq masalalari eng to'liq ochib berilgan. Bu fanlar did, estetik yo'nalishlarni shakllantirishda, pirovardida, shaxsning shakllanishida katta rol o'ynaydi⁴.

Bo'lajak o'qituvchi jamiyat tomonidan o'z oldiga qo'yilayotgan vazifalarning murakkabligini anglashi, ma'naviy-axloqiy tarbiya sohasida sinf va sinfdan tashqari ishlarni tashkil etishda amaliy tajribaga ega bo'lishi kerak. Bizning hayotimiz o'rganish va hayotda qolip sifatida qo'llash mumkin bo'lgan mutlaq qoidalar va aksiomalardan iborat emas; hayotda hamma narsani tushunish, his qilish va tajriba qilish kerak. Sinfdan mustaqil bo'lish imkoniyati zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishni o'z ichiga olgan tizimli-faol yondashuvga asoslangan innovatsion "qobiliyat" pedagogikasi tomonidan taqdim etiladi: keys usuli, tanqidiy fikrlash, loyiha usuli. Ma'naviy qadriyatlar faqat mustaqil ravishda rivojlanadi. O'qituvchining vazifasi - qadriyatlarni o'zlashtirish uchun sharoit yaratish, o'quvchilarning yuqori bilim faolligini, bir-biri bilan samarali muloqotini ta'minlaydigan tarzda tashkil etishdir.

Mustaqil O'zbekistonning jahon hamjamiyati tomonidan e'tirof etilishi, davlatimizning keng ko'lamli tashqi siyosati va tashqi iqtisodiy faoliyati o'zbek xalqining ma'naviy qadriyatlari va salohiyatini tiklashga qo'shimcha turtki bo'ldi va bugun biz mamlakatimiz ma'naviy tiklanishining guvohi va ishtirokchisimiz. O'zbekistonda ro'y berayotgan o'zgarishlar nafaqat ijtimoiy va madaniy hayotning turli jabhalariga, balki odamlarning, ayniqsa, yosh avlodning tafakkuriga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.Mirziyoyev ta'kidlaganidek, tafakkuri istiqloq ruhini belgilab beruvchi "yangi avlod ijodkor ziyolilar" yetishib chiqmoqda... Xalqimiz kelajagi eng avvalo o'ziga, milliy ongining ma'naviy quvvatiga, bunyodkorlik kuchiga bog'liq. Moddiy farovonlikka bo'lgan tabiiy intilish millatning ma'naviy-intellektual yuksalishi zaruriyatiga soya solmasligi kerak. "Ma'naviyat va ma'rifat xalqimizning ko'p asrlar tarixida hamisha eng kuchli farqlovchi xususiyat bo'lib kelgan".

NATIJALAR

Yuqoridagi modellardan biri, tegishli uslubiy qayta ko'rib chiqish bilan, mahalliy analogiyani ishlab chiqish uchun asos bo'lishi mumkin - biz T. M. Gorbacheva modeli haqida gapiramiz. Ushbu modelga ko'ra, o'qituvchining o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashga psixologik-pedagogik tayyorligi - bu sifat va ko'nikmalarning tegishli rivojlanish darajasini ifodalovchi o'zaro bog'liqlik to'plamidir:

- 1) qiymat-semantik tayyorlik - shaxsning qiymat yo'nalishlari va ma'nolarining tegishli darajasi;
- 2) motivatsion tayyorlik shaxsning zaruriy ehtiyojlari, intilishlari va niyatlarini shakllantirish sifatida;

3) pedagogik muloqotning zaruriy sifatleri va malakalarini rivojlantirish sifatida kommunikativ tayyorlik;

4) o'qituvchining o'z-o'zini anglash, o'ziga bo'lgan munosabati, o'zini o'zi qadrlash va yaxlit o'zini o'zi kontseptsiyasini rivojlantirishning zarur darajasi sifatida refleksli tayyorlik;

5) kognitiv tayyorlik kasbiy bilimlar, dunyoqarash, axloqiy tushunchalar tizimi sifatida;

6) ma'naviy-axloqiy tayyorlik ustoz-murabbiy shaxsining ajralmas xususiyati sifatida, uning ma'naviyati va ma'naviy-axloqiy yo'nalishlarini tavsiflaydi⁵.

Psixologik-pedagogik tayyorlikning tavsiflangan modeli bo'lajak o'qituvchi-pedagogning kasbiy pedagogik va maxsus psixologik tayyorligi natijasidir. Bizning fikrimizcha, T.M.Gorbacheva modeli zamonaviy pedagogik voqe'lik va jamiyat talablariga to'liq mos kelmaydi va shunga asoslanib, biz qo'shimcha elementni - innovatsion tayyorlikni (innovatsion kompetensiyani) tavsiya qilamiz. Ma'naviy-axloqiy tarbiya, shuningdek, tarbiyaviy ishning boshqa har qanday sohasi, bir marta va mutlaqo tasdiqlangan uslubiy tavsiyalarga muvofiq, "shablon bo'yicha" ishlashni anglatmaydi, aksincha, u o'quvchilarning ehtiyojlariga, ularning yaqin rivojlanish zonasiga mos kelishi, shaxsni shakllantirishning ijtimoiy-madaniy xususiyatlarini hisobga olishi va buning natijasida doimiy ravishda, eng yaxshi pedagogik, eng yaxshi o'zlashtirib, eng yaxshi o'zlashtirib borishi kerak. Tajriba. Bu yondashuv respublika oliy ta'lim tizimida ta'lim natijalariga bilimga asoslangan yondashuvdan amaliyotga yo'naltirilgan yondashuvga o'tish zarurligini bildiradi. Shunday qilib, an'anaviy bilim, ko'nikma va malakalar o'rniga, malakalar birinchi o'ringa chiqadi. Pedagogika fanida "kompetentlik" va "kompetentlik" tushunchalari o'rtaida qandaydir chalkashliklar mavjudligini alohida ta'kidlaymiz. Zimnyaya I.A. ta'kidlaganidek, kompetensiya "insonning hayotiy faoliyatining bilimga asoslangan, intellektual va shaxsiy shartli ijtimoiy va kasbiy xarakteristikasi sifatida tegishli, rivojlanayotgan shaxsiy sifat sifatida tushunilishi kerak. Har bir kompetensiya guruhida asosiy vakolatlar doirasi ba'zi bir ichki, potentsial, yashirin psixologik neoplazmalar sifatida belgilanadi: bilimlar, g'oyalar, harakatlar tizimlari, o'zaro bog'liqlik va munosabatlar. Shaxsning malakasi"

"Innovatsion kompetensiya" tushunchasi hozirda O'zbekistonda ilmiy doiralarda keng qo'llanilmayapti. Xorijiy tadqiqotlarda bu ta'rif birinchi navbatda menejment bilan bog'liq holda talqin qilinadi. Ko'rib chiqilayotgan tushunchaning pedagogik qo'llash sohasiga yaqinroq talqini E.S.Simbirskiy, Yu.B.Suvorova: "innovatsion kompetensiya" - bu mutaxassis tomonidan innovatsiyani tez va samarali rivojlantirishga yordam beradigan qobiliyatlar, fazilatlar va ko'nikmalar to'plami (3). Zamonaviy pedagogika fanida innovatsion kompetensiyaning tarkibiy qismlari allaqachon aniq belgilangan. Bu komponentlar jamlanganda, har bir o'qituvchining samarali innovatsion pedagogik faoliyati, ayniqsa, tarbiyaviy ish uchun zarur bo'lgan shaxsning muhim sifatleri va aqliy xususiyatlarini tashkil etadi. Shu bilan birga, bu muammoning universal yechimi ta'lim texnologiyalaridan foydalanish ekanligi aniq⁶. Belgilangan maqsadlarga erishishda o'qitishning faol va interfaol shakli va usullari asosiy o'rin tutadi. Faol ta'lim jarayonida talaba passiv ta'limga qaraganda ko'proq darajada ta'lim faoliyati sub'ekti sifatida ishlaydi, o'qituvchi bilan muloqotga kirishadi, ijodiy, izlanish va muammoli vazifalarni bajarib, bilim jarayonida faol ishtirok etadi. Innovatsion kompetensiyani rivojlantirish jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish usullari alohida ahamiyatga ega.

MUHOKAMA

O'quvchilarni ta'lim sohasidagi innovatsion faoliyatga tayyorlash ko'p qirrali muammo - bir tomondan, zamonaviy maktablarda turli noan'anaviy ta'lim tadbirlari (birinchi darajali innovatsiyalar) muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda, biroq, ikkinchi va uchinchi darajali innovatsiyalar yo'qligi sababli o'quv-tarbiyaviy ishlarning samaradorligi pasaymoqda. Shunday qilib, hozirgi davrda O'zbekistonda ta'limning muqobil kontsepsiyalari hamda ta'lim texnologiyalarini ishlab chiqish dastlabki bosqichda. Bularning barchasi bo'lajak o'qituvchilarni innovatsion faoliyatga jadal tayyorlash uchun zarur shart-sharoit yaratadi. Ta'lim jarayoniga innovatsiyalarni joriy etish muammosining

⁴Гафиятулина Н. Х. Духовно-нравственная безопасность современной молодежи / Н. Х. Гафиятулина // Вестник института истории, археологии и этнографии. — 2017. — № 1(49). — С. 134–144.

⁵Шестопал Е. Б. Социокультурные угрозы и риски в современной России / Е. Б. Шестопал // Социологические исследования. — 2018. — № 10. — С. 90–99.

⁶Шукина Г. И. Проблема познавательного интереса в педагогике / Г. И. Шукина. — М.: Педагогика, 2006. — 216 с. Ярославцева Е. В. Инновационные формы и методы духовно-нравственного воспитания младших школьников / Е. В. Ярославцева // Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения. — 2015. — № 43. — С.97–101.

yana bir muhim jihati bor: ta'limdagi innovatsiyalar hodisasi tushunilmagan va tizimli hodisa nuqtai nazaridan o'rganilmagan va bu toifani tushunarsiz va ko'pincha ahamiyatsiz qiladigan manba bo'lib ko'rinadi, chunki o'qituvchining ta'lim jarayonining standart o'zgarishiga yoki ta'limning standart o'zgarishiga qarab). Ta'lim jarayonini optimallashtirish muammosini tushunish. Bugungi kunda ta'limni faqat an'anaviy tarzda amalga oshirish mumkin emas, chunki klassik ta'lim usullari shaxsning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvi uchun manba bo'la olmaydi⁷. Biroq, ta'lim jarayonining mazmunini yangilash va qayta ko'rib chiqish jarayoni yuqorida muhokama qilingan innovatsion kompetensiyaga ega bo'lgan innovatsion pedagogni tayyorlashdan boshlanishi kerak. Olib borilgan tadqiqotlar ishlari shuni ko'rsatadiki, nazariy manbalar mazmuni, o'ziga xos xususiyatlari bilan bevosita tanishish, oliy ta'lim tizimi faoliyatini o'rganish natijasida mavjud to'plangan dalillarni sinchiklab o'rganish oliy ta'lim tizimida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining tarbiyaviy faoliyatga doir kompetentligini rivojlantirish jarayonida bir qator qarama-qarshiliklar mavjudligi aniqlandi, xususan: oliy ta'lim muassasasi bo'lajak mutaxassisning ma'lumoti darajasi bilan Davlat ta'lim standartidagi malaka talablarining mazmuni hamda uning hajmiga qo'yilayotgan talablar va bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining tarbiyaviy faoliyatga doir kompetentligini rivojlantirish imkoniyatlarini amalga oshirish darajasi o'rtasida;

bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining tarbiyaviy faoliyatga doir kompetentligini rivojlantirish jarayonida ularni har tomonlama qo'llab-quvvatlash hamda oliy ta'lim faoliyati bilan talabani faoliyat jarayonini rivojlantirish mexanizmi va qonuniyatlari o'rtasida;

bo'lajak biolog mutaxassislarni tayyorlashda ularning kasbiy hamda metodik kompetentligini rivojlantirish jarayonida o'qitish shakllarida qo'llanilayotgan an'anaviy hamda innovatsion metodlar o'rtasida;

bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining tarbiyaviy faoliyatga doir kompetentligini rivojlantirish borasida umumkasbiy va mutaxassislik fanlari bilan integratsiyalashgan holda yetarlicha foydalanilmayotganligi o'rtasida;

oliy ta'lim muassasalarida o'quv rejalaridan o'rin olgan fanlar hamda mazmuni o'rtasidagi ziddiyatlarni ta'kidlab o'tish maqsadga muvofiq sanaladi.

XULOSA

Mamlakatimiz ijtimoiy hayotidagi o'zgarishlar, ta'lim-tarbiya sohasidagi o'zgarishlar ma'naviyat, odob-axloq, axloq muammolarini ayniqsa dolzarb qilib qo'yimoqda. Davlat Ta'lim Standartining talablari boshlang'ich umumiy ta'lim bosqichida o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy rivojlantirish va tarbiyalash dasturi o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy rivojlanishini sinf, maktabdan tashqari va maktabdan tashqari tadbirlarning birligida, ta'lim muassasasi, oila va jamiyatning boshqa institutlarining birgalikdagi pedagogik ishlarida ta'minlashga qaratilgan bo'lishi bejiz emas. Ma'naviy-axloqiy tarbiya bolaning Vatanga, jamiyatga, jamoaga, odamlarga, mehnatga, o'z burchlariga va o'ziga bo'lgan munosabatlarini rivojlantirishni va shunga mos ravishda fazilatlarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi: vatanparvarlik, bag'rikenglik, do'stlik, haqiqatga faol munosabatda bo'lish, odamlarga chuqur hurmat. Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning vazifasi – o'qituvchilar jamiyatning ijtimoiy zarur talablarini har bir bola shaxsining burch, or-

Adabiyotlar ro'yxati.

1. Гафиатулина Н. Х. Духовно-нравственная безопасность современной молодежи / Н. Х. Гафиатулина // Вестник института истории, археологии и этнографии. — 2017. — № 1(49). — С. 134–144.
2. Дульнева Т. М. Аспекты духовно-нравственного развития личности гражданина России / Т. М. Дульнева // Национальные приоритеты России. — 2018. — № 1(28). — с. 74–83.
3. Шестопал Е. Б. Социокультурные угрозы и риски в современной России / Е. Б. Шестопал // Социологические исследования. — 2018. — № 10. — С. 90–99.
4. Mavlonova R., Vohidova N.X., Rahmonqulova N.H.

nomus, vijdon, qadr-qimmat kabi ichki rag'batlantiruvchi omillarga aylantirishini ta'minlashdan iborat. Boshlang'ich sinf o'quvchisining ma'naviy-axloqiy tarbiyasi, birinchi navbatda, o'quv jarayonida sodir bo'ladi⁸. Axloqiy tarbiya borasidagi ishlar tarbiyada muhim o'rin tutadi. Axloqiy tarbiya o'z-o'zidan boshqa odamlarga bo'lgan muhabbat va hurmatni, tabiatga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishni o'z ichiga oladi. Bu esa sekin-asta Vatanga, o'z xalqiga muhabbatga aylanadi. Vatanparvarlik tarbiyasi ma'naviy tarbiyaning bir qismidir. Bolalarda o'z ona yurtining tarixiy merosiga hurmat tuyg'usini tarbiyalash muhim o'rin tutadi.

TAKLIFLAR

Pedagogning barcha faoliyati vositalar yordamida amalga oshiriladi. Bular safiga maqsadga erishishda zarur bo'ladigan barcha harakatlar, predmetlar, qurollar, usullar va texnologiyalarni kiritish mumkin. Har bir insonning jamiyat hayotida ongli ravishda mustaqil ishtirok etishi, tarbiyaviy ishlar bo'yicha ma'naviy sohada yuzaga keladigan muammolarni yetarli darajada hal etishga qaratilgan harakati tarbiyaviy faoliyatga doir kompetentligida namoyon bo'ladi. Mazkur harakatni ma'naviy qadriyatlar hamda axloqiy tamoyillar asosida tashkillashtirish – bugungi va kelajak hayotimizni ma'naviy-axloqiy inqirozlardan saqlashning har tomonlama kafolati bo'lib xizmat qiladi⁹.

— **birinchidan**, pedagogik kompetentlikning ma'naviy-axloqiy omillar bilan o'zaro determinlashganligi ma'lum bir shart-sharoitlarni yaratishni taqozo qiladi;

— **ikkinchidan**, axloqiy me'yorlar va prinsplarning umumiy insonparvarlik mezonini butun insoniyat tarbiyaviy faoliyatga doir faolligini barqarorlashtirish bilan tavsiflanadi;

— **uchinchidan esa**, pedagogik kompetentlikning ma'naviy-axloqiy tamoyillari ishlab chiqilishi kerak bo'lib, ushbu tamoyillar milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan bo'lishi lozim;

— **to'rtinchidan**, yoshlarda ma'naviy-axloqiy sifat va fazilatlarini hamda tamoyillarni shakllantirish bilan pedagogik kompetentlikni o'zaro uyg'unligiga erishish, kelajakda barkamol avlodni ma'naviy yetuk inson sifatida shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik kompetentligini rivojlantirish bugungi ta'lim tizimining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Chunki boshlang'ich sinf davri bolaning shaxs sifatida shakllanishi va ijtimoiylashuvi uchun asosiy bosqich sanaladi. O'qituvchining, nafaqat bilim berish, balki tarbiyaviy jarayonni samarali tashkil etish, o'quvchilarning axloqiy-ruhiy rivojlanishiga ta'sir o'tkazish qobiliyati yuqori bo'lishi talab etiladi.

Tarbiyaviy faoliyatga oid kompetentlikni shakllantirishning pedagogik va psixologik shart-sharoitlarini tahlil qilish natijasida, ushbu jarayon o'qituvchi tayyorlash tizimidagi o'quv dasturlari, amaliy mashg'ulotlar, psixologik tayyorgarlik hamda innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish bilan uzviy bog'liq ekanligi aniqlandi. Shu boisdan, pedagog kadrlarni tayyorlashda nazariy bilimlarni amaliyot bilan uyg'unlashtirish, zamonaviy ta'lim va tarbiya metodlarini qo'llash, shaxsiy rivojlanishga yo'naltirilgan psixologik treninglar tashkil etish muhim ahamiyatga ega.

Pedagogika nazariyasi va tarixi (o'quv qo'llanma) –T.Fan va texnologiyalar: 2010 y.

5. Щукина Г. И. Проблема познавательного интереса в педагогике / Г. И. Щукина. — М.: Педагогика, 2006. — 216 с. Ярославцева Е. В. Инновационные формы и методы духовно-нравственного воспитания младших школьников / Е. В. Ярославцева // Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения. — 2015. — № 43.- С.97–101.

6. Сакиянова, К. В. Особенности, условия и методы духовно-нравственного воспитания младших школьников / К. В. Сакиянова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. —

⁷ Orziqulov, X. (2025). BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARINING TARBIYAVIY FAOLIYATGA DOIR KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK SHART SHAROITLARI. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 14, 109-111.

⁸ Сакиянова, К. В. Особенности, условия и методы духовно-нравственного воспитания младших школьников / К. В. Сакиянова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый.

— 2022. — № 38 (433). — С. 226-228. — URL: <https://moluch.ru/archive/433/95026/> (дата обращения: 20.05.2025).

⁹ Orziqulov, X. (2024). BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARIDA IJTIMOY PEDAGOGIK KOMPONENTLIKNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI. *Universal xalqaro ilmiy jurnal*, 1(5), 228-230.

2022. — № 38 (433). — С. 226-228. — URL: <https://moluch.ru/archive/433/95026/> (дата обращения: 20.05.2025).

7. Orziqulov, X. (2025). BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING TARBIYAVIY FAOLIYATGA DOIR KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK

SHART SHAROITLARI. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 14, 109-111.

8. Orziqulov, X. (2024). BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA IJTIMOY PEDAGOGIK KOMPONENTLIKNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI. *Universal xalqaro ilmiy jurnal*, 1(5), 228-230.